

Susana-Monica Tapodi, *Itinerare textuale. Studii și eseuri de istoria culturii și de literatură comparată* [*Itinéraires textuels. Etudes et essais d'histoire de la culture et de la littérature comparée*], Iași, Ed. Vasiliana '98, 2017, 326 p., (ISBN 978-973-116-573-8)

VALENTIN TRIFESCU

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu
valentintrifescu@gmail.com

Încă de la bun început, citind foaia de titlu și primele rânduri introductive, ne putem da seama că Tapodi Zsuzsanna-Mónika¹ se încadrează într-o lungă tradiție intelectuală și interculturală transilvăneană. Suntem sensibili la aceste detalii, care pot fi foarte ușor trecute cu vederea, deoarece ne-am format pe lângă doi magiștri care, prin puterea destinului, au fost maghiari. Este vorba de muzicologul László Ferenc (1937-2010) și de eseistul Bréda Ferenc (1956-2018). Amândoi, într-un gest simbolic de deschidere spre alteritate, atunci când au avut ocazia de a scrie în „limba Celuilalt”, și-au semnat textele românești în varianta Francisc László și respectiv François Bréda². În aceeași atmosferă interculturală s-a format și Susana-Monica Tapodi, care își elogiază acum, la maturitate intelectuală, profesorii de limba și literatura română din liceul unui oraș de frontieră, unde a studiat. Autoarea mărturisește că: „În fiecare an de liceu, petrecuți în urmă cu peste treizeci de ani la Carei, am avut alt profesor de limba română. (Sistemul educațional era – și atunci – în continuă schimbare). Ceea ce au avut ei în comun, în afară de pasiunea lor pentru literatură și o nestinsă vocație de pedagog, a fost cunoașterea limbii materne a elevilor: erau cu toții vorbitori de maghiară și unii dintre ei și de germană. Corneliu Balla, traducător de prestigiu, ne-a povestit, de exemplu, la oră că atunci când își alege spre interpretare o operă a unui scriitor contemporan, îi cere autorului consimțământul într-o scrisoare în limba maghiară, la care scriitorul respectiv îi răspunde românește, pentru că așa se cuvine între oameni politicoși” (p. 9). Acest mod de a se raporta la alteritate urcă în timp, el putând fi identificat în atmosfera lumii în care s-au format oameni de talia lui Ioan Slavici (1848-1925) sau Eginold Schlattner (1933-)³.

¹ Își semnează publicațiile și în varianta Tapodi Zsuzsa.

² François Bréda a avut și o bogată activitate publicistică în limba franceză. Așa se explică opțiunea pentru „François”, și pentru textele în limba română.

³ În această ordine de idei, Slavici a mărturisit următoarele: „Când întâlnești în calea ta un român – îmi zicea mama – să-i zici «Bună ziua!», dar maghiarului să-i zici: «Jó napot!», iar neamțului: «Guten Tag!» și treaba fiecăruia dintre dânșii e cum îți dă răspuns. Tu datoria să ți-o faci și față cu cei ce nu și-o

Volumul semnat de doamna Susana-Monica Tapodi, profesor de literatură universală și comparată la *Universitatea Sapientia* din Miercurea Ciuc, oferă o perspectivă caleidoscopică asupra nenumăratelor legături ale culturii și literaturii maghiare cu alteritatea, de o atenție particulară bucurându-se relațiile româno-maghiare. În primul capitol este dezbătută problema identității maghiare, fiind atinse aspectele legate de originile istorice și rasiale, pentru ca mai apoi să se realizeze o adevărată cartografiere lingvistico-culturală a spațiului de locuire maghiar, fiind invocate argumente de ordin dialectal și etnografic. În permanență se ține cont de legăturile reciproce pe care maghiarii le-au avut cu românii și cu popoarele din spațiul balcanic. În cadrul acestui capitol este introdusă tematica istoriilor (exprimate întotdeauna la plural) literaturii regionale, fiind atinse conceptele mai puțin frecventate de istoria canonică a literaturii, cum este cazul raportului dintre zonă, centru și periferie. Este trasată, în acest fel, o istorie a vaselor comunicante, a schimburilor, a raportului de forțe, a influențelor și rezistențelor culturale, a nodurilor culturale, toate văzute prin prisma producției literare și toate având o finalitate culturologică. În această ordine de idei, autoarea a apreciat că: „Nodurile ca puncte de transmisie evidențiază procesul receptiv care poate să îți asume moduri autobiografice sau intertextuale. În cazul scrisorilor, jurnalelor, autobiografiilor, descrierilor de călătorie și al altor documente despre sine care încorporează observații asupra literaturilor străine avem o recepție autobiografică. Pe de altă parte, în cazul împărțirii regionale a anumitor forme și mișcări literare vorbim despre o recepție intertextuală. Putem distinge *auto-* și *hetero-recepția*, între revitalizarea, reconstrucția și manipularea textelor și formelor din străinătate, factor care poate, însă nu în mod obligatoriu, slăbi coeziunea națională. De exemplu, implementarea ideilor din străinătate, pentru a servi la renașterea națiunii, a jucat un rol important în formarea identității naționale” (p. 68-69).

Al doilea capitol este rezervat imagologiei și mentalităților colective. Într-o primă instanță, este descrisă imaginea pe care au avut-o românii în două romane maghiare din secolul al XIX-lea. Este vorba de niște creații literare inspirate, în maniera romantică, din impresiile de călătorie pe care autorii le-au avut, în 1849 și respectiv în 1858, cutreierând valea Mureșului, valea Târnavei Mici și Munții Apuseni. Mai precis, sunt analizate romanul *Ultimul stăpân al unui vechi conac* de Pál Gyulai și *Sărmanii bogați* de Mór Jókai. Cititorul contemporan are surpriza de a constata că intelectualii maghiari din secolul al XIX-lea nu s-au raportat la români doar într-un mod ostil, așa cum am fost obișnuiți să credem prin preluarea necritică a unor locuri comune ale istoriografiei naționaliste. În această ordine de idei, Susana-Monica Tapodi a ajuns la concluzia, asemenea istoricilor Melinda și Sorin Mitu⁴, că: „Un fenomen paradoxal al reprezentării relațiilor interculturale româno-maghiare – precum reiese și din monografia soților Mitu – este acela că, în timp ce la intelectualii maghiari din secolul al XIX-lea apare o imagine obiectivă sau idealizată a românilor, în cultura română din

fac pe a lor față cu tine” (Slavici 2010, p. 11). În ceea ce privește raportarea sașilor la alteritate, Eginald Schlattner a descris atmosfera Făgărașului interbelic: „Era o plăcere să treci cu tata pe acolo duminica la prânz. Toată lumea îl saluta. Oamenii își ridicau pălăriile, făceau cu mâna, se înclinau, aveau totdeauna la îndemână un salut curtenitor. Tata răspundea la salut în patru limbi și cu nuanțe diferite. Noi îl secondam: «Am onoarea să vă salut! Respecte! Toată cinstea! Bună ziua». Asta era pe românește. Saluturile folosite cel mai des. «Jó napot kívánok! Alázatos szolgája», pe ungurește. Saluta în săsește: «Gän dooch!», un dialect greu de învățat pentru noi, copiii. Spunea: Habe die Ehre! Guten Tag! Grüß Gott! Foarte rar: «Servus!». Niciodată Ich küsse Ihre Hand, Madame. Sau: Heil Hitler” (Schlattner 2001, p. 35).

⁴ Cf. Melinda Mitu, Sorin Mitu 1998.

Ardeal se elaborează, tot în această perioadă, o ideologie bazată pe demonizarea maghiarilor” (p. 90).

Tot în al doilea capitol, autoarea rediscută delicatul subiect reprezentat de opera scriitorului Lóránd Daday (1893-1954), care, încă din perioada interbelică, a fost catalogată de cunoscutul critic literar Ion Chinezu (1894-1966) drept o „literatură a urii” bazată pe iredentism⁵. Susana-Monica Tapodi încearcă o înțelegere a autorului și a creației sale în contextul politic al epocii, apreciind că „exemplul lui Lóránd Daday simbolizează efectul nefast al politicului exercitat asupra artei, ceea ce afectează nu doar destinul și poetica creațiilor artistice, ci însuși destinul și receptarea scriitorului” (p. 112).

Ultimul capitol este dedicat literaturii comparate, fiind analizate operele unor scriitori din secolele XX-XXI, mai ales maghiari și români. Amintim aici pe Gyula Krúdy, Mateiu Caragiale, Ádám Bodor sau Corin Braga. În același capitol sunt reluate, dintr-o altă perspectivă teoretică, aspectele legate de metamorfozele identităților culturale, geoculturalitate și imagologie.

În urma parcurgerii contribuției științifice a doamnei Susana-Monica Tapodi, care între timp a fost premiată de *Asociația de Literatură Generală și Comparată din România*, rămânem în continuare la concluzia exprimată deja cu altă ocazie, potrivit căreia „studierea legăturilor literare (cu toate implicațiile culturale) româno-maghiare a devenit în ultimii ani un domeniu de interes eminent maghiar, deoarece majoritarii români, prin necunoașterea limbii maghiare, nu mai au acces la alteritate. În acest fel, studiarea relațiilor româno-maghiare a devenit o tematică monopolizată, vrând-nevrând, de minoritarii maghiari”⁶. Felicitări autoarei pentru efortul de a scrie o carte de literatură comparată și de imagologie româno-maghiară „în limba Celuilalt”!

Bibliografie

Chinezu 1935	– I. Chinezu, <i>Literatura urii. Cazul Daday</i> , în <i>Gând Românesc</i> , III, 11-12, 1935, p. 571-582.
Mitu, Mitu 1998	– M. Mitu, S. Mitu, <i>Românii văzuți de maghiari. Imagini și clișee culturale din secolul al XIX-lea</i> , Cluj-Napoca, 1998.
Schlattner 2001	– E. Schlattner, <i>Cocoșul decapitat</i> , roman, trad. N. Iuga, București, 2001.
Slavici 2010	– I. Slavici, <i>Lumea prin care am trecut</i> , Londra, 2010.
Trifescu 2016	– V. Trifescu, <i>Despre avantajele condiției minoritare în relațiile culturale și literare româno-maghiare</i> , în vol. coord. V. Trifescu et al., <i>Metamorfoze ale identității de margine. Volum dedicat lui François Bréda</i> , Cluj-Napoca, 2016, p. 97-106.
Trifescu 2017	– V. Trifescu, <i>Ion Chinezu și transilvanismul. O primă abordare</i> , în vol. ed. Z. Ajtony et al., <i>Stranger / Străinul</i> , Miercurea-Ciuc, Cluj-Napoca, 2017, p. 248-255.

⁵ Chinezu 1935, p. 571-582; Trifescu 2017, p. 251.

⁶ Trifescu 2016, p. 105-106.